

Toespraak van Khadija Arib, Voorzitter van de Tweede Kamer, bij de bijeenkomst van de ‘Stichting Herdenking 15 augustus 1945’, op 14 augustus 2016 in de Tweede Kamer

---

Dames en heren,

‘Oost west, thuis best?’ is dit jaar het thema van de nationale herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het gaat over het gedwongen verlaten van huis en haard, over het verlangen naar vertrouwde grond, en over het vinden van een nieuw thuis in een nieuw land.

Het is een thema dat dicht bij mij staat. Zelf was ik vijftien, toen ik vanuit Marokko naar Nederland kwam. De eerste maanden wilde ik mijn koffers niet uitpakken. Maar gaandeweg werd Nederland mijn land. Met in mijn achterhoofd steeds de gedachte dat Marokko er óók was – het land waar ik was opgegroeid, dat ik door en door kende, en waar ik zo veel mooie herinneringen had liggen.

Hoe anders moet dat zijn geweest voor de honderdduizenden Indische Nederlanders die tijdens en na de onafhankelijkheidsstrijd naar Nederland kwamen? Zij vertrokken in de wetenschap dat hun land, Nederlands-Indië, nooit meer hetzelfde zou zijn.

Die verandering, die grote omslag, begon in 1942. Op 8 maart van dat jaar kwam Nederlands-Indië onder Japans bewind, na eerdere gevechten tussen de Japanners en de militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. De Slag in de Javazee op 28 februari is daarvan een bekend voorbeeld. In slechts een paar maanden tijd hadden de Japanners heel Nederlands-Indië veroverd. Het was het begin van een zware, donkere tijd. De krijgsgevangen militairen van het KNIL en de Koninklijke Marine kwamen in kampen terecht. Ook Europese burgers werden geïnterneerd, de mannen gescheiden van hun vrouwen en kinderen. Het regime in de kampen was mensonterend. Het was er vuil en vol, er was onvoldoende te eten en er waren geen medische voorzieningen. Soms waren er publieke executies. Mensen waren bang, onzeker over het lot van hun geliefden, uitgeput door de zware dwangarbeid die ze moesten verrichten. Met name de aanleg van de Birma-Siam en de Pakan Baroe spoorweg – dwars door het oerwoud, in de zinderende hitte – eiste z’n tol.

Japan capituleerde op 15 augustus 1945. Het contrast met de bevrijding in Nederland was groot. Vanaf 5 mei werd er in Nederland – letterlijk en figuurlijk – weer gebouwd. Huizen en steden herrezen, mensen voelden zich vrij, er werd voorzichtig weer gelachen. In Nederlands-Indië ging de ene strijd over in de andere. De Japanse bezetting had maatschappelijke veranderingen in gang gezet, die niet meer te keren waren. Op 17 augustus 1945 riep Soekarno de onafhankelijke Republiek Indonesië uit. Opnieuw brak er een zware, donkere en vooral chaotische tijd aan. Er was een machtsvacuüm, inwoners hadden geen rechten, geen structuren om op terug te vallen. Het was een tijd waarin vrienden vijanden werden. En een tijd waarin al die Nederlandse mannen die als dienstplichtige of oorlogsvrijwilliger op de boot naar ‘de Oost’ waren gestapt, belandden in een strijd die ze niet hadden voorzien... en waarvoor ze lang niet de erkenning hebben gekregen die ze verdienden.

In 1949 werd Indonesië officieel onafhankelijk. Wat daarna hetzelfde bleef in het land, waren de koele bergwind, de geur van de theestruiken en tuberozen, en de geluiden van de tropennacht. Verder was álles anders. Het oude Nederlands-Indië was niet meer. Honderdduizenden mensen voelden zich ontheemd en onthecht, niet meer welkom in het land dat zo lang hun thuis was geweest.

In totaal verlieten meer dan 300.000 mannen, vrouwen en kinderen Indonesië. Zij zullen het besluit om huis en haard achter zich te laten niet lichtzinnig hebben genomen. Het was een ingrijpende, veelal gedwongen keuze, die hun leven voorgoed zou veranderen. De meerderheid van de 300.000 mensen ging naar Nederland. Voor velen van hen was dat een eerste kennismaking. Maar het was geen warm welkom. Nederland was koud en kil, introvert, vooral bezig met het verwerken van de eigen pijn, het helen van de eigen wonden. Er was geen oog voor de verhalen van anderen; verhalen die zich zó ver weg hadden afgespeeld. Achteraf weten we allemaal dat er lang te weinig aandacht is geweest voor de mensen uit Nederlands-Indië. Ook zij hadden zó veel wreedheid en intolerantie meegemaakt. En zij moesten daarna ook hun thuis opgeven, één van de meest fundamentele waarden in het leven.

Anno 2016 hebben meerdere generaties Indische Nederlanders h́ier hun thuis gevonden. Dat heeft tijd gekost. Tijd is nodig om een nieuw land, een nieuwe cultuur, nieuwe smaken en geuren te leren kennen. Dat herken ik. Maar dat de geschiedenis van Indische Nederlanders wordt gezien en begrepen, heeft ook te maken met het doorzettingsvermogen van al diegenen die zijn blijven vragen om erkenning. Erkenning voor hun geschiedenis, voor het oorlogsleed dat hen is aangedaan door de Japanse overheersers, voor de militaire inzet in Nederlands-Indië en de moeilijke eerste periode hier in Nederland. Het is dankzij hun volharding en kracht dat er Indië-monumenten zijn gekomen, zoals het Indië-monument in Den Haag en hier in de Tweede Kamer. Dat wij jaarlijks stilstaan bij de slachtoffers die in Nederlands-Indië zijn gevallen, dat we hun achtergrond kennen én erkennen, is van grote waarde.

Dames en heren,

‘Oost west, thuis best’. Maar wat is je thuis? Je kunt op meerdere plekken aarden en herinneringen creëren. En plekken kunnen veranderen, waardoor ze minder ‘eigen’ of vertrouwd voelen dan voorheen. ‘Home is where the heart is’, zeggen de Engelsen. Ik vind dat een mooie uitdrukking. Thuis is waar je hart is, waar je je veilig en vrij voelt, waar je jezelf kunt zijn, waar je gezien wordt. Heel veel mensen in Nederland zullen voor altijd met Nederlands-Indië verbonden zijn. Maar ook in de Nederlandse samenleving is de nalatenschap van het voormalig Nederlands-Indië vertegenwoordigd. Daar ben ik trots op. Het geeft blijk van onze gedeelde geschiedenis, verankerd in een gezamenlijk thuis.

Dank u wel.